

УДК 332.025.12:330.131.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/27.17>**Проданова Л.В.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4280-6013>

Тодоров П.А.

здобувач наукового ступеня доктор філософії з економіки,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1352-507X>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ МІЛІТАРНОГО ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню трансформації ініціатив корпоративної соціальної відповідальності українських підприємств під впливом військової агресії росії проти України. Розглядаються основні напрямки корпоративної соціальної відповідальності до початку повномасштабного вторгнення та їх зміни у 2022-2023 рр. Здійснені оцінювання масштабів та аналіз основних напрямків та ініціатив корпоративної соціальної відповідальності компаній, які функціонують на території України в умовах мілітарного впливу на її економіку. Особлива увага приділяється новим пріоритетам соціальної відповідальності, таким як допомога армії, підтримка постраждалих від війни, забезпечення безпеки співробітників та участь у відновленні країни. Визначено галузеві особливості корпоративної соціальної відповідальності та наведено рейтинг найбільш соціально відповідальних компаній України у 2023 р.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, соціальна відповідальність бізнесу, економіка України, сталий розвиток, мілітарний вплив.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей розвитку ініціатив корпоративної соціальної відповідальності підприємств в умовах мілітарного впливу на економіку України є надзвичайно актуальним та важливим для сучасної України з декількох причин. Військова агресія РФ проти України, нова фаза якої розпочалася у лютому 2022 р., спричинила безпрецедентні виклики для української економіки та унікальну ситуацію для її суб'єктів, що зумовило необхідність нових підходів до ведення бізнесу, а також щодо корпоративної соціальної відповідальності. В умовах війни роль соціально-відповідального бізнесу у підтримці суспільства держави та національної економіки стає критично важливою. Насамперед це пов'язано з необхідністю посилення економічної стійкості країни. Підприємства та організації, що дотримуються принципів корпоративної соціальної відповідальності, можуть зміцнити економічний фундамент країни за рахунок: неухильного виконання податкових зобов'язань (сплата податків вчасно та в повному обсязі); збереження людського капіталу (утримання та підтримка кваліфікованих кадрів, створення нових робочих місць та працевлаштування внутрішньо-переміщених осіб); адаптації виробництва та релокації бізнесу у відносно безпечні регіони (переорієнтація виробництва на потреби оборонного сектору, розробка інноваційних продуктів для військових потреб); логістичної підтримки економіки (забезпечення безперебійних поставок критично важливих товарів; підтримка функціонування транспортної інфраструктури); участі у підтримці функціонування та відновленні інфраструктурних об'єктів (відбудова пошкоджених об'єктів, інвестиції в розви-

ток нової інфраструктури). Окрім забезпечення економічної стабільності, роль соціально-відповідального бізнесу в умовах мілітарного впливу проявляється також в інших важливих аспектах: соціальний (допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка сімей військовослужбовців, організація гуманітарної допомоги); психологічний (організація програм психологічної допомоги для співробітників та громади, створення безпечного робочого середовища); екологічний (сприяння мінімізації негативного впливу на довкілля в умовах військових дій, участь у відновленні пошкоджених екосистем); підтримки та розвитку місцевих громад (допомога у забезпеченні базових потреб, зокрема потреб захисту та безпеки, підтримка закладів освіти та охорони здоров'я); зміцнення національної єдності (підтримка культурних ініціатив, сприяння волонтерському руху, посилення суспільної згуртованості та патріотизму).

В умовах мілітарного впливу підприємства української економіки змушені швидко адаптуватись до змін, зокрема переорієнтувати свої стратегії корпоративної соціальної відповідальності відповідно до нових реалій. Враховуючи зазначене вище, можна констатувати, що дослідження особливостей розвитку ініціатив корпоративної соціальної відповідальності підприємств в умовах мілітарного впливу на економіку України відповідає нагальним потребам нашої держави, а також має потенціал для формування нової парадигми соціально-відповідального бізнесу в умовах кризи. Тому вибір теми дослідження є обґрунтованим й актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній науковій літературі розглядається доволі широкий

спектр аспектів проблематики корпоративної соціальної відповідальності, що відображає зростаючу важливість цієї концепції у бізнес-середовищі та суспільстві в цілому.

В роботі Штирцова О. представлений аналіз «джерелознавчої бази іноземного походження у сфері корпоративної соціальної відповідальності» [1, с. 137]. За результатами аналізу, автор доходить висновку, що корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) є організаційною концепцією, яка «має однакові принципи як в державних так і в приватних організаціях», під час її запровадження «покращується якість управління, інтеграція соціальних вимог в управління, міцнішають зв'язки із зацікавленими сторонами» [1, с. 142].

Будько О. і Галатов Б. досліджують «КСВ як інструмент бізнес-стратегії розвитку підприємств» [2]. В своїй роботі зазначені автори зосереджуються не лише на теоретичних, а й на методичних аспектах досліджуваної проблематики: акцентують увагу на тому, що «трактування поняття КСВ залежить від змісту і цілі аналізу бізнес-середовища та бізнес-стратегії, правил, принципів і впливу зацікавлених сторін»; аналізують моделі, типи програм та методики оцінки ефективності КСВ [2, с. 50-55].

Особливо численними є дослідження галузевих особливостей реалізації КСВ (в Україні та світі): в роботі Коваленко В., Сергеевої О. та Іванової Т. проблематика КСВ вивчається в контексті забезпечення ефективної системи управління взаємовідносинами банків зі стейкхолдерами [3]; Погуда Н. досліджує особливості впровадження КСВ як складової стратегії розвитку підприємств туризму [4]; Величко А. та Грицьков Є. аналізують соціальну корпоративну відповідальність у системі взаємодії зі стейкхолдерами будівельних підприємств [5]; Іонін Є. і Тарасенко Л. досліджують КСВ як запоруку стабільного розвитку підприємств нафтогазової галузі [6]; Шандова Н. та Чичикало М. вивчають досвід реалізації КСВ на підприємствах суднобудівної промисловості [7]; в роботі Трусової Н., Гривківської О. та Мельник Л. обґрунтовується вплив КСВ на процеси формування результатів господарської діяльності аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку [8].

Доволі значна частка наукових публікацій з досліджуваної проблематики присвячена вивченню проблем КСВ в умовах міжнародної економіки та міжнародного ринку, міжнародної підприємницької діяльності: Іванієнко В. та Шипова Д. розглядають КСВ бізнесу в якості «базової передумови при формуванні стратегії сталого розвитку міжнародного підприємництва» [9]; Малахова Ю. та Мироненко Д. доводять висновок, що КСВ – це «сучасний шлях компанії для забезпечення виходу, успішного розвитку й функціонування на міжнародному ринку» [10]; Долгова Л. досліджує сучасні світові тренди та виокремлює тенденції у сфері КСВ, які будуть актуальними вже найближчим часом [11].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Результати аналізу останніх наукових досліджень у КСВ свідчать про зростаючу актуальність та багатогранність концепції КСВ у сучасному науковому дискурсі. Однак, попри значну увагу дослідників до цієї теми, залишається недостатньо вивченим питання

адаптації практик КСВ до кризових умов, умов мілітарного впливу на суспільство, екологію та економіку, а також безпосередньо до умов військового конфлікту в Україні. В умовах війни відбувається трансформація національної економіки, зокрема змінюється її структура, що створює нові сфери для корпоративних соціально-відповідальних ініціатив. У результаті вивчення особливостей розвитку ініціатив КСВ в умовах мілітарного впливу можуть з'явитися цінні «інсайти» для розробки відповідної державної політики (економічної, соціальної, екологічної, підтримки бізнесу та певних соціальних груп і прошарків населення), стратегій бізнесу та міжнародних програм підтримки України в цей складний для нашої країни час. В довгостроковій перспективі КСВ слід розглядати як важливий елемент стратегічного планування відновлення та розвитку України. Таким чином, подальше дослідження окресленої в заголовку статті проблематики є науково обґрунтованим та актуальним.

Мета статті. Метою дослідження є виявлення та аналіз особливостей розвитку ініціатив КСВ в умовах мілітарного впливу на економіку України, визначення ключових змін у реалізації КСВ-ініціатив підприємств та організацій України в умовах війни, вивчення нових напрямків КСВ, що виникли у відповідь на воєнні виклики, а також розробка рекомендацій щодо адаптації КСВ-практик до кризових умов воєнного часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб мати змогу виявити нові напрямки КСВ підприємств і організацій України, що виникли у відповідь на воєнні виклики, необхідно визначити стан та основні напрямки КСВ українського бізнесу в інші періоди розвитку нашої держави (зокрема до початку повномасштабної військової агресії РФ проти України).

Станом на 2018 р., за даними дослідження [12; 13], 83% компаній, які здійснювали свою діяльність в Україні (з числа 400 компаній, охоплених дослідженням), впроваджували заходи КСВ, а 25% компаній (від того ж числа) мали достатньо фінансових коштів (необхідний бюджет) для здійснення ініціатив КСВ. Ініціативи КСВ компаній, які функціонували на території України, в період 2010-2018 рр. поширювались на такі сфери та здійснювались переважно за такими напрямками:

- розвиток трудових відносин, розвиток та покращення умов для персоналу: підвищення зарплати, відмова від виплат «в конвертах», перехід до «білої» зарплати і премій, надання працівникам можливості працювати за гнучким графіком та реалізація програм з підвищення професійного зростання;

- екологічна відповідальність, реалізація екологічних проєктів та заходів із збереження довкілля: застосування енергозберігальних технологій, впровадження програм сортування, утилізації та вторинної переробки відходів;

- антикорупційні практики: відмова від хабарів за розв'язання бізнес-проблем, боротьба з корупцією;

- розвиток відносини зі споживачами: підвищення та підтримка якості продуктів компанії, надання достовірної та правдивої інформації, чесна реклама, проведення тренінгів для навчання персоналу з питань якісного обслуговування споживачів, розробка та запровадження систем управління скаргами, «гарячій лінії» (контакт-центр) для споживачів;

– розвиток регіонів та місцевих громад: виділення коштів на благодійність та допомога в благоустрою території [12, с. 6; 13, с. 55-56].

Впродовж 2010-2018 рр. компанії, які працювали на території України, сприймали КСВ як: політику розвитку і поліпшення умов праці персоналу (75% від загального числа охоплених дослідженням компаній); інвестиції в розвиток регіону, захист і підтримку споживачів (34%); охорону довкілля й благодійну допомогу, допомогу воїнам АТО та мешканцям зони АТО (28%); участь в розробці реформ та законів, здійснення екологічних проєктів (27%) [12, с. 17-21]. Ініціативи КСВ провідних українських компаній того періоду, якщо розглядати їх в контексті Глобальних цілей сталого розвитку ООН, стосувалися подолання бідності, охорони здоров'я, якісної освіти, гідної роботи, створення стійкої інфраструктури, зменшення нерівності, стійкості міст, сталого споживання, захисту та відновлення екосистем суші та партнерства заради сталого розвитку [14; 15].

З початку 2022 року основні ініціативи КСВ українського бізнесу здебільшого скеровані на допомогу військовим або потерпілим від російської агресії громадянам країни. За результатами досліджень [16; 17], КСВ-ініціативи компаній, які здійснюють свою діяльність на території нашої держави, зосереджені на таких напрямках: фінансова допомога, гуманітарна підтримка, «дострокова» сплата податків (сплата податків наперед), участь в інформаційному спротиві та IT-підтримка (зокрема заходів безпеки), допомога співробітникам.

Станом на квітень 2022 р., до групи найактивніших соціально-відповідальних компаній в період війни увійшли в основному представники IT-сфери економіки (28% від загального числа компаній, охоплених дослідженням), сільського господарства (12%), готельно-ресторанного бізнесу (7%), роздрібною торгівлі (7%), сфери виробництва та галузей промисловості (5%), логістики (5%), інших секторів економіки (36%).

Про масштаби КСВ-ініціатив українського бізнесу в 2022 р. свідчать такі цифри та факти [17; 18]:

– фінансова допомога допомога бізнесу на підтримку армії становила 2,8 млрд грн. (56% від загального числа досліджених компаній надавали фінансову допомогу армії: перераховували кошти на спеціальні рахунки та в профільні фонди, створювали власні фонди для збору коштів; перераховували частину/увесь обсяг прибутку/заробітку за день/місяць; купували та передавали продукти, автомобілі, техніку, одяг);

– гуманітарна допомога – 3,5 млрд грн. (43% компаній взяли участь в таких ініціативах: допомагали продуктами та ліками війську, загонам територіальної оборони, лікарням, громадам; передали більше ніж 60 тис літрів палива на потреби армії та закладів охорони здоров'я; допомагали з логістикою і доставкою необхідної продукції та евакуацією населення), зокрема вартість допомоги продуктами – 201,6 млн грн., вартість допомоги ліками – 71,3 млн грн.;

– виконання податкових зобов'язань «наперед» – 3,7 млрд грн. (5% компаній сплатили авансом податки, суми яких розраховувались на основі аналогічних періодів попереднього року);

– участь в інформаційному спротиві та IT-підтримка (27% компаній взяли участь в таких ініціативах: пра-

цювали над поширенням правдивої інформації про війну росії в Україні у всьому світі, зокрема на телеканалах та в соцмережах; надавали безкоштовний доступ до інтернету та телебачення, зокрема у бомбосховищах; забезпечували інформаційну підтримку українців – доступ до вже існуючих сервісів та додатків, розробка нових додатків з повідомленнями про небезпеку, для пошуку роботи, для координації діяльності волонтерів та ін.);

– піклування про співробітників – практично всі компанії: організували переміщення працівників та членів їх родин на територію відносно безпечних регіонів України, а також за кордон; відкривали нові офіси та нові вакансії для українців, працювали над збереженням робочих місць та заробітної плати, забезпечували умови для дистанційного режиму роботи; надавали матеріальну допомогу, психологічну підтримку не лише співробітникам, а й членам їх родин, зокрема дітям.

Ілюстрація внеску соціально відповідальних компаній в реалізацію зазначених ініціатив КСВ в 2022 р. [17; 18] представлена на рис. 1.

В табл. 1 подано інформацію щодо ТОП-10 соціально відповідальних компаній за підсумком 2023 року (за версією [19]). В 2023 р. Організація CSR Ukraine (Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності») здійснила дослідження рівня сталості українського бізнесу під час війни та визначила рейтинг найбільш соціально відповідальних компаній в Україні.

Як видно з табл. 1, основними напрямками КСВ-ініціатив бізнесу в 2023 р. стали: безперервність бізнесу і виконання своїх зобов'язань щодо сплати податків; безпека співробітників й співробітниць (релокація працівників та членів їх родин, надання матеріальної та психологічної підтримки працівникам, облаштування укриттів, наявність програм підтримки працівників з дітьми); боєздатність (фінансова, матеріальна та гуманітарна підтримка безпосередньо ЗС України, а також організацій, що підтримують ЗС України, підтримка мобілізованих співробітників, програми підтримки ветеранів/ок в компанії та країні); об'єднаність (надання професійних послуг та професійної допомоги, на добровільній безоплатній основі центральній та регіональній владі, благодійним та некомерційним установам, громадським організаціям, а також громадянам; реалізація спільних програм з конкурентами, підтримка підрядників та партнерів); підтримка громад (підтримка громад, де розташовані компанії, підтримка внутрішньо переміщених осіб, волонтерські ініціативи в компанії та участь компанії в проєктах відновлення країни).

За даними [19], в 2023 р. практично всі компанії (93,3% від загального числа компаній, які заявили про участь в КСВ-проєктах), надавали допомогу армії; здійснювали підтримку своїх співробітників, які мобілізовані чи добровільно воюють (76,7% компаній зберігали за ними заробітну плату, а 56,7% компаній забезпечували їх відповідним спорядженням). В програмах реінтеграції або підтримки ветеранів взяли участь: 53,3% компаній – в програмах підтримки осіб з числа власних робітників (створювали можливості та здійснювали їх підтримку в процесі перенавчання та підвищення ква-

Рисунок 1 – Напрямки корпоративної соціальної відповідальності бізнесу на території України, 2022 р. [17; 18]

Таблиця 1 – ТОП-10 соціально відповідальних компаній в Україні, 2023 р. [19]

Компанія	Кількість балів за оцінкою CSR Ukraine	Складові корпоративної соціальної відповідальності				
		Безперервність бізнесу і виконання податкових зобов'язань	Забезпечення безпеки співробітників	Підтримка бозедатності	Об'єднаність та згуртованість	Підтримка громад
Нова пошта	92	17	20	20	15	20
ПрАТ Київстар	89	11	20	18	20	20
ЕРАМ Україна	88	13	20	17	20	20
Infopulse	87	16	20	18	13	20
Sense Bank	83	12	20	17	16	18
«Делойт» в Україні	70	4	17	17	15	17
Банк ПУМБ	68	17	12	16	5	18
Датагруп та Volia	68	11	12	15	10	20
SoftServe	67	12	20	15	8	12
Kernel	66	9	18	16	8	15

ліфікації, надавали додаткові оплачувані відпустки, організували психологічну підтримку, забезпечували розширення пакетів медичного страхування); 10% компаній – в програмах підтримки осіб в загальнонаціональних масштабах (створювали тренінгові центри та організували курси для оволодіння новими навичками та знаннями; виділяли кошти для підтримки ветеранів та членів їх родин в частині розвитку ними власного бізнесу; створювали та підтримували реабілітаційні центри; допомагали благодійним та організаціям, брали активну участь у волонтерському русі). Організували трансфер і розміщення своїх працівників (та членів їх родин) на території відносно безпечних регіонів держави, надали їм матеріальну та психологічну допомогу 83% досліджених компаній; 66,7%

компаній облаштували укриття в офісах та виробничих приміщеннях або взяли участь у спільних проектах облаштування укриттів в закладах освіти та охорони здоров'я. З числа досліджуваних компаній: 83,3% – допомагали громадам і підтримували працівників із дітьми, волонтерів, 86,7% – підтримували внутрішньо переміщених осіб, 43,3% – сплатили податки наперед, 70% – об'єдналися під час війни з конкурентами для реалізації спільних проектів; 60% – надавали професійні послуги та професійну допомогу на добровільній безоплатній основі центральній та регіональній владі.

Лідерами КСВ в рейтингу 2023 р. (за версією [19]) виступили: логістична компанія «Нова пошта», оператор мобільного зв'язку «Київстар», ІТ-компанія ЕРАМ Україна.

Висновки. До початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, ініціативи КСВ українських компаній були зосереджені переважно на розвитку трудових відносин, екологічній відповідальності, антикорупційних практиках, відносинах зі споживачами та розвитку регіонів. З початком війни у 2022 р. відбулася суттєва трансформація напрямків КСВ. Основний фокус змістився на допомогу армії, підтримку постраждалих від війни, гуманітарну допомогу та забезпечення безпеки співробітників. У 2022-2023 рр. основними напрямками КСВ стали: фінансова та матеріальна підтримка ЗСУ, гуманітарна допомога, дострокова сплата податків, інформаційна підтримка та участь в інформаційному спротиві, піклування про безпеку та добробут

співробітників, підтримка внутрішньо переміщених осіб, участь у відновленні країни. Найбільш активними у сфері КСВ виявилися компанії з IT-сектору, сільського господарства, роздрібною торгівлі та логістики. Масштаби КСВ-ініціатив значно зросли, про що свідчать мільярдні суми допомоги та високий відсоток залучення компаній до різних проєктів КСВ. Відбулося розширення розуміння КСВ: від традиційних форм до активної участі бізнесу у вирішенні критичних проблем суспільства в умовах війни.

Подальші дослідження доцільно зосередити на ґрунтовному дослідженні різноманітних форм та моделей корпоративної соціальної відповідальності українських компаній.

Список використаних джерел:

1. Штиршов О.М. Корпоративна та соціальна відповідальність як управлінська концепція у працях зарубіжних дослідників. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 19. С. 137–142.
2. Будько О.В., Галатов Б.М. Корпоративна соціальна відповідальність як інструмент бізнес-стратегії розвитку підприємств. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2023. № 1. С. 49–57.
3. Коваленко В., Сергеева О., Іванова Т. Корпоративна соціальна відповідальність у забезпеченні ефективної системи управління взаємовідносинами банків зі стейкхолдерами. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2022. Вип. 1. С. 70–81.
4. Погуда Н.В., Касторська С.К. Корпоративна соціальна відповідальність як складова стратегії розвитку туристичного підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_1_19
5. Величко В.А., Грицьков Є.В., Зубарев Д.М. Соціальна корпоративна відповідальність у системі взаємодії зі стейкхолдерами будівельних підприємств. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 9. С. 70–76.
6. Іонін Є.Є., Тарасенко Л.О. Корпоративна соціальна відповідальність як запорука стабільного розвитку: аналіз підприємств нафтогазової галузі. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28, № 2. С. 145–154.
7. Шандова Н.В., Чичикало М.А. Корпоративна соціальна відповідальність у суднобудівній промисловості: залучення закордонного досвіду вітчизняними підприємствами. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2020. № 3. С. 207–212.
8. Трусова Н.В., Гривківська О.В., Мельник Л.В., Мельник Л.М. Корпоративна соціальна відповідальність у формуванні результатів господарської діяльності аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку. *Економіка і управління*. 2021. № 3. С. 72–76.
9. Іванієнко В.В., Шипова Д.А. Корпоративна соціальна відповідальність міжнародного підприємництва. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. Вип. 1. С. 3–10.
10. Малахова Ю.А., Мироненко Д.А. Корпоративна соціальна відповідальність як конкурентна перевага підприємства на міжнародному ринку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2021. № 1. С. 69–73.
11. Долгова Л.І. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасні світові тренди. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_5_35
12. Розвиток КСВ в Україні: 2010–2018 / укладачі : А. Зінченко, М. Саприкіна. Київ : Юстон, 2017. 52 с.
13. Проданова Л.В., Шерстюкова К.Ю. Соціальна відповідальність бізнесу. *Вісник ДонНУЕТ ім. М.І. Туган-Барановського. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 2. С. 49–60.
14. Глобальний договір ООН в Україні. 17 Цілей сталого розвитку. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>
15. Практики КСВ в Україні 2019 / Під ред. Саприкіної М.; Центр «Розвиток КСВ». Київ, 2019. 152 с.
16. Каталог внеску бізнесу в Перемогу в російсько-українській війні. URL: <https://csr-ukraine.org/catalog-actions-of-companies-in-the-russian-ukrainian-war/>
17. Український бізнес і війна: каталог внеску бізнесу в перемогу України від CSR Ukraine. URL: <https://mind.ua/news/20239691-ukrayinskij-biznes-i-vijna-katalog-vnesku-biznesu-v-peremogu-ukrayini-vid-csr-ukraine>
18. Український бізнес і війна: унікальний каталог від CSR Ukraine. URL: <https://csr-ukraine.org/news/ukrayinskij-biznes-i-vijna-unikalni/>
19. Корпоративна соціальна відповідальність під час війни: Індекс КСВ 2023. URL: https://docs.google.com/document/d/1QF12xDaVzoi07CXcK1J_4DAvuaP3ok5jtD_cIqaDjk/edit

References:

1. Shtyrov O.M. (2023). Korporatyvna ta sotsialna vidpovidalnist yak upravlinska kontseptsiia u pratsiakh zarubiznykh doslidnykiv [Corporate and social responsibility as a management concept in the works of foreign researchers]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 19. P. 137–142.
2. Budko O.V., Halatov B.M. (2023). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak instrument biznes-stratehii rozvytku pidpryemstv [Corporate social responsibility as a business strategy tool for enterprise development]. *Ekonomichniy visnyk Dniprovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*. № 1. P. 49–57.
3. Kovalenko V., Serhieieva O., Ivanova T. (2022). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist u zabezpechenni efektyvnoi systemy upravlinnia vzaiemovidnosynamy bankiv zi steikkholderamy [Corporate social responsibility in ensuring an effective management system of banks' relations with stakeholders]. *Financial and credit systems: development prospects*. № 1. P. 70–81.
4. Pohuda N.V., Kastorska S.K. (2020). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak skladova stratehii rozvytku turystychnoho pidpryemstva [Corporate social responsibility as a component of tourism enterprise development strategy]. *Efektivna ekonomika*. № 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_1_19

5. Velychko V.A., Hrytskov Ye.V., Zubariev D.M. (2019). Sotsialna korporatyvna vidpovidalnist u systemi vzaïemodii zi steïkholderamy budivelnnykh pidpriemstv [Social corporate responsibility in the system of interaction with stakeholders of construction enterprises]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*. № 9. P. 70–76.
6. Ionin Ye.Ye., Tarasenko L.O. (2018). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak zaporuka stabilnoho rozvytku: analiz pidpriemstv naftohazovoi haluzi [Corporate social responsibility as a guarantee of stable development: analysis of enterprises in the oil and gas industry]. *Ekonomichnyi analiz*. T. 28, № 2. P. 145–154.
7. Shandova N.V., Chychykalo M.A. (2020). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist u sudnobudivnii promyslovosti: zaluchennia zakordonnoho dosvidu vitchyznianymy pidpriemstvamy [Corporate social responsibility in the shipbuilding industry: involvement of foreign experience by domestic enterprises]. *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*. № 3. P. 207–212.
8. Trusova N.V., Hryvkivska O.V., Melnyk L.V., Melnyk L.M. (2021). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist u formuvanni rezultativ hospodarskoi diïalnosti ahrarnykh pidpriemstv u konteksti yikh staloho rozvytku [Corporate social responsibility in shaping the results of economic activity of agrarian enterprises in the context of their sustainable development]. *Ekonomika i upravlinnia*. № 3. P. 72–76.
9. Ivaniienko V.V., Shypova D.A. (2022). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist mizhnarodnoho pidpriemnytstva [Corporate social responsibility of international business]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. № 1. P. 3–10.
10. Malakhova Yu.A., Myronenko D.A. (2021). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak konkurentna perevaha pidpriemstva na mizhnarodnomu rynku [Corporate social responsibility as a competitive advantage of the enterprise in the international market]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriia : Ekonomichni nauky*. № 1. P. 69–73.
11. Dolhova L.I. (2023). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist: suchasni svitovi trendy [Corporate social responsibility: modern global trends]. *Efektivna ekonomika*. № 5. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_5_35
12. Rozvytok KSV v Ukraini: 2010–2018 / Ukladachi: A. Zinchenko, M. Saprykina. Kyiv: Yuston, 2017. 52 p.
13. Prodanova L.V., Sherstiukova K.Iu. (2020). Social responsibility of business. *Visnyk DonNUET im. M.I. Tuhana-Baranovskoho. Seriia «Ekonomichni nauky»*. № 2. P. 49–60.
14. Hlobalnyi dohovor OON v Ukraini. 17 Tsilei staloho rozvytku. Available at: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku>
15. Praktyky KSV v Ukraini 2019. Pid red. Saprykinoi M.; Tsentr «Rozvytok KSV». Kyiv: 152 p.
16. Katalog vnesku biznesu v Peremohu v rosiisko-ukrainskii viini. Available at: <https://csr-ukraine.org/catalog-actions-of-companies-in-the-russian-ukrainian-war/>
17. Ukrainskyi biznes i viina: katalog vnesku biznesu v peremohu Ukrainy vid CSR Ukraine. Available at: <https://mind.ua/news/20239691-ukrainskij-biznes-i-vijna-katalog-vnesku-biznesu-v-peremogu-ukrayini-vid-csr-ukraine>
18. Ukrainskyi biznes i viina: unikalnyi katalog vid CSR Ukraine. Available at: <https://csr-ukraine.org/news/ukrainskij-biznes-i-vijna-unikalni/>
19. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist pid chas viiny: Indeks KSV 2023. Available at: https://docs.google.com/document/d/1QF12xDaVzoi07CXcK1J_4DAvuaP3ok5jtD_cIqaDjk/edit

Prodanova Larysa, Todorov Pavlo
Cherkasy State Technological University

PECULIARITIES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY INITIATIVES DEVELOPMENT UNDER THE CONDITIONS OF MILITARY IMPACT ON THE ECONOMY OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the transformation of corporate social responsibility initiatives of Ukrainian enterprises under the influence of Russia's military aggression against Ukraine. It is emphasized that: in the conditions of war, the national economy is being transformed, in particular, its structure is changing, which creates new areas for corporate socially responsible initiatives: as a result of studying the features of the development of corporate social responsibility under military influence, valuable "insights" may appear for the development of the appropriate state policy (economic, social, environmental, business support and support of certain social groups and strata of the population), business strategy and international support programs for Ukraine during this difficult time for our country. The main directions of corporate social responsibility before a full-scale invasion and their changes in 2022–2023 are considered. An assessment of the scope and analysis of the main directions and initiatives of corporate social responsibility of companies operating in Ukraine under the conditions of military influence on its economy was carried out. It is noted that before the full-scale invasion of Russia into Ukraine, the social initiatives of Ukrainian companies were mainly focused on the development of labor relations, environmental responsibility, anti-corruption practices, relations with consumers and regional development. In 2022–2023, the main initiatives of socially responsible business are aimed at: financial and material support of the military, humanitarian aid, early payment of taxes, informational support and participation in informational resistance, care for the safety and well-being of employees, support for internally displaced persons, participation in the reconstruction of the country. The sectoral features of corporate social responsibility were determined and the rating of the most socially responsible companies of Ukraine in 2023 was analyzed. It was found that the most active in the field of social responsibility during the period of military influence were companies in the IT sphere, agriculture, retail trade, and logistics. The leaders of corporate social responsibility in 2023 can be considered: logistics company "Nova Poshta", mobile operator "Kyivstar", IT company EPAM Ukraine. It is noted that the scale of corporate social responsibility initiatives increased significantly during wartime, as evidenced by billions in aid and a high percentage of companies involved in various responsibility projects. The expansion of the understanding of corporate social responsibility by the business itself was noted: from traditional spheres to active participation in solving current problems of society in wartime conditions.

Keywords: corporate social responsibility, social responsibility of business, economy of Ukraine, sustainable development, military influence.

JEL classification: M14, Q01